

NIKI DE SAINT PHALLE HAD REUMATOÏDE ARTRITIS “LIJDEN IS OOK LEVEN”

De schilders Peter Paul Rubens, Pierre-Auguste Renoir en Raoul Dufy hadden reumatoïde artritis, Paul Klee leed aan sclerodermie. Ook beeldend kunstenaar Niki de Saint Phalle kreeg reumatoïde artritis. Onderzoekers vroegen zich af of er een verband is met het materiaal waarmee deze kunstenaars werken.

Reumatoïde artritis (RA) is voor een deel genetisch bepaald. Genetische factoren zijn eigenschappen die worden doorgegeven via genen, de basis van erfelijkheid. Daarnaast spelen dus ook omgevings- en toevalsfactoren een rol. Zo is al vastgesteld dat roken het risico op RA sterk vergroot. Renoir en Dufy bijvoorbeeld waren zware rokers. Ook blootstaan aan verfpigmenten en andere schadelijke stoffen zou een oorzaak kunnen zijn van het krijgen van RA. Dat blijkt onder andere uit een analyse van willekeurig gekozen schilderijen op oliebasis van Rubens, Renoir, Dufy en Klee die zijn vergeleken met schilderijen van acht hedendaagse schilders zonder reumatische aandoening. Vroeger bevatte verf giftige materialen als kwik en cadmium (in de rode kleuren), arseen en lood (in de gele kleuren) en koper en kobalt (in de blauwe kleuren). De schilders hadden daar geen weet van en likten onbezorgd aan hun penselen. Ze woonden in hun studio's en kookten daar ook. Het is maar de vraag of handen wassen voor het eten tot het dagelijks ritueel behoorde. Het kan zijn dat hun reuma in de ateliers is ontstaan.

Niki de Saint Phalle.

In het geval van beeldend kunstenaar Niki de Saint Phalle (1930-2002) waren het materialen als polystyreen en polyester die mogelijk RA hebben veroorzaakt. Van polystyreen wordt onder andere piepschuim gemaakt, ook een materiaal waar zij mee werkte.

Autodidact

Niki de Saint Phalle (ze gaf de voorkeur aan alleen de naam Niki) is een van de beroemdste vrouwelijke schilders en beeldhouwers van de 20e eeuw. Een academische opleiding had zij niet, ze liet zich inspireren door het werk van de grote kunstenaars uit haar tijd. Vooral haar ontmoeting met Gaudi was doorslaggevend voor haar ontwikkeling.

In de jaren vijftig van de vorige eeuw begon ze met schilderen. Twintig jaar later ging ze, samen met haar tweede echtgenoot Jean Tinguely, over op beeldhouwkunst. Een opmerkelijke keuze: in die tijd was het verre van gewoon dat een vrouw beeldhouwer werd. Niki beperkte zich niet tot het produceren van grote kleurrijke sculpturen en installaties. Ze maakte ook films, ze schreef en illustreerde boeken, ze ontwierp polyester slangenstoelen, vazen en lampen, én ontwierp zelfs haar eigen parfumlijn om haar werk te financieren. Ook de materialen waarmee ze werkte, waren zeer verschillend: olieverf, gips, gaas, stof, gevonden voorwerpen, speelgoed, klei en polyester. Later ontwikkelde ze een speciale voorliefde voor glas, spiegel en keramiek. Niki brak internationaal door met haar Nana's, volumineuze vrouwelijke beelden, een archetype van het vrouwelijke bestaan, vaak geconstrueerd in vrolijke, dansende poses.

Wie dat vrolijke werk ziet, kan nauwelijks bevroeden wat voor een veelbewogen en moeilijk leven Niki de Saint Phalle had. Ze groeide tweetalig op, woonde als kind vooral in de

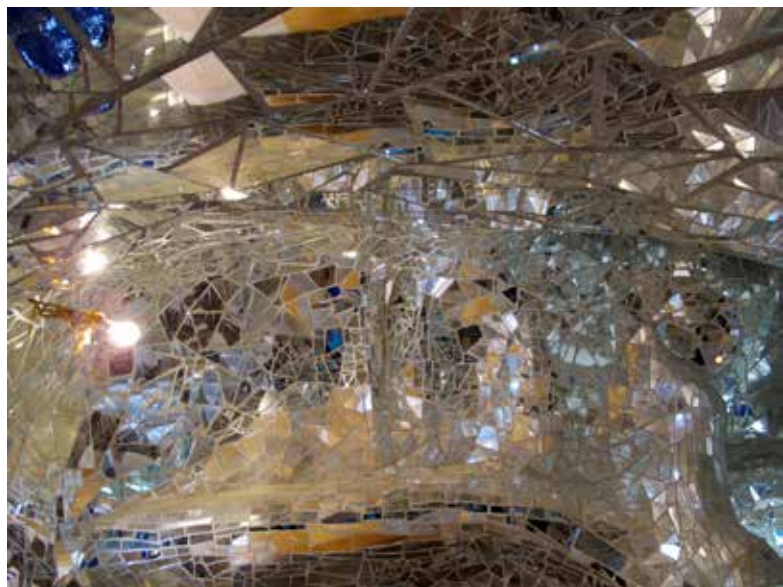
Verenigde Staten, het thuisland van het moeder. In haar jeugd werd ze misbruikt door haar vader, een graaf uit een hoogstaand Frans adellijk geslacht. Ze werd door haar ouders in een klooster ondergebracht. Op haar achttiende ontvluchtte ze het klooster. Niki ging de kost verdienen als fotomodel. Foto's van haar werden onder andere gepubliceerd in de toonaangevende bladen Vogue en Life. Niki trouwde op haar negentiende met de Amerikaanse schrijver Harry Mathews. Het stel kreeg twee kinderen. Niki verliet haar gezin en kwam in 1951 terug naar Parijs. Een jaar later begon ze te schilderen. In 1955 begon haar samenwerking met de Zwitserse nieuw-realistische kunstenaar Jean Tinguely, met wie ze op 13 juni 1971 trouwde. Hun relatie was turbulent.

Haar lichaam liet haar in de steek. Niki had onder andere een chronische longziekte en voorbijgaande selectieve IgA-deficiëntie. Bij een selectieve IgA deficiëntie is de antistof IgA afwezig of sterk verlaagd in het bloed en slijmvliezen, waardoor er een verhoogd risico is op infecties van met name luchtwegen en maag-darmstelsel.

Wat er ook gebeurde, Niki de Saint Phalle putte nieuwe krachten en nieuwe artistieke ideeën uit elke fysieke en emotionele crisis. Haar medische geschiedenis begon in 1953. Niki werd in een psychiatrische kliniek in Nice met elektrische schokken behandeld voor een 'zenuwzinking'. Halverwege de jaren 1960 begon Niki met polyester en polystyreen te werken aan grote kleurrijke beschilderde sculpturen. Het was toen nog niet bekend dat dit nieuwe experimentele materiaal giftig was. Niki produceerde haar beelden zonder bescherming en werd zo blootgesteld aan de giftige dampen van dit materiaal. Ze kreeg meerdere keren een longontsteking en leed aan chronische ademhalingsproblemen. Het was mede om die reden dat ze bij het werk aan haar sculpturen steeds vaker verf door spiegels, glas en stenen verving.

Tarot-tuin in Toscane

In 1980 kreeg Niki haar eerste aanval van reumatoïde artritis. Dat was op de dag na de opening van de eerste overzichtstentoonstelling van haar werk in het Centre Pompidou in Parijs. Haar rechterpols was zo gezwollen dat ze haar hand niet kon bewegen. Later noemde ze RA een "extreem pijnlijke ziekte". "Ik weigerde de eerste twee jaar naar een dokter te gaan, ik wilde de pijn zelf overwinnen. Ik

In 1978 kreeg Niki de Saint Phalle een stuk grond aangeboden in Zuid-Toscane in Italië. In de twintig jaar daarop verrees de Giardino dei Tarocchi, de Tarottuin, geïnspireerd door de 22 kaarten van de Grote Arcana van de Tarot. De tuin werd op 15 mei 1998 officieel geopend.

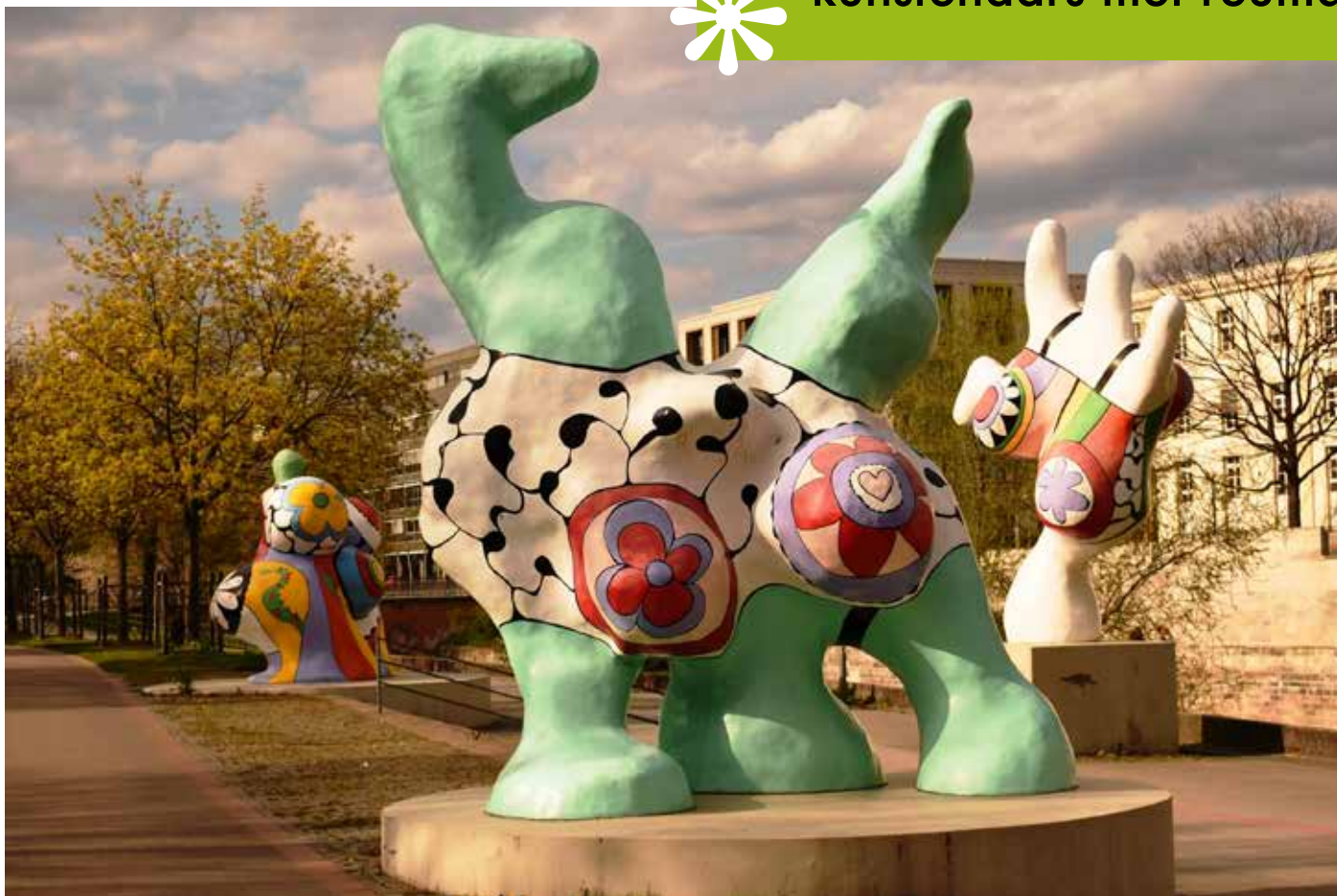
nam niet eens een aspirine." Ze bestudeerde theorieën van natuurgenezers. "Ik was ervan overtuigd dat ik mezelf kon genezen door eigen wilskracht." In die tijd werkte ze, samen met haar man, de beeldhouwer Jean Tinguely, aan het beeldenpark Giardino dei Tarocchi (Tarottuin) bij Capalbio in Toscane. De uitvoering daarvan nam meer dan vijftien jaar in beslag. Niki werkte stug door. "Ik kon nauwelijks iets in mijn handen houden. Jean bedacht een systeem waarmee ik met enige moeite toch aan de kranen kon draaien. 's Nachts werd ik huilend van de pijn wakker. Jean noemde deze fase van mijn leven 'martelaarschap'. Ik wilde sterk zijn, sterker dan de dood."

Schoonheid van gruwel

De dood fascineerde én beangstigde haar. "De dood bestond niet. Ik had het over de aantrekkingskracht van de hel, de schoonheid van gruwel. Ik keek toe hoe de ziekte elke dag voortschreed. . Mijn handen begonnen te vervormen." Niki viel kilo's af en was een "doorzichtige schaduw van mezelf. Maar ik wilde tegen elke prijs leven. Lijden is ook leven."

Dit is het achtste deel in een serie over kunstenaars met reuma. Eerder schreven we over Augustus Renoir (1-2022), Antoni Gaudí (2-2022), Jean-Baptiste Camille Corot (3-2022), Paul Klee (4-2022), Peter Paul Rubens (1-2025), Raoul Dufy (2-2025), Alexej von Jawlensky (3-2025) en Edith Piaf (4-2025).

Avontuurlijk sprookje

Het werk van Niki de Saint Phalle en haar leven zijn als een sprookje vol avontuur, kwade mensen en verborgen schatten. Ze was een toegewijde feministe die voortdurend streed voor de emancipatie van vrouwen en de bevrijding van hun lichamen. Niki werd vooral bekend om haar 'Nana's', monumentale, voluptueuze en kleurrijke sculpturen.

Niki de Saint Phalle stierf in 2002, op 71-jarige leeftijd, aan een longziekte. Haar enorme artistieke productiviteit en de creativiteit waarmee zij omging met reumatoïde artritis en andere gezondheidsproblemen inspireert nog velen.

Met medewerking van Ronald van Vollenhoven, hoogleraar reumatologie, voormalig hoofd van de afdeling Reumatologie en klinische immunologie van Amsterdam UMC.

Tot ze zoals ze het zelf omschreef, in de pijn "mijn meester had gevonden". In het ziekenhuis gaf ze zich over en slikte "de cocktail van medicijnen die de artsen me voorschreven. In de jaren die volgden, was ik de meeste tijd STONED door de zware medicatie, maar ik was in staat om blijven werken aan mijn tuin. De Tarot-tuin heeft geprofiteerd van mijn gezondheidsproblemen, omdat ik voortdurend op dezelfde plek bleef. Ik kon geen uitstapjes maken. De medicijnen, vooral cortison, veranderden mijn karakter. Normaal gesproken ben ik evenwichtig, nu werd ik erg nerveus. Mijn nieuwe 'snelle' persoonlijkheid liet me kijken naar miljoenen details, en dat kwam de tuin ten goede."

Meer dan twintig jaar werd Niki voor haar RA met redelijk goed resultaat behandeld prednisolon en antimalariamiddelen. De achteruitgang van haar polsgewrichten werd erdoor vertraagd.

NOORTJE KRIKHAAR

